

ӨОЖ 821.512.122

ҒТАХР 17.01.11

<https://doi.org/10.48371/PHILS.2026.3.82.038>

**XXI ҒАСЫРДАҒЫ ҚАЗАҚ ПРОЗАСЫНЫҢ КӨРКЕМДІК
ІЗДЕНІСТЕРІ: ҚАНАТ ӘБІЛҚАЙЫРДЫҢ «ЖЫНДЫ»
ХИКАЯТЫ НЕГІЗІНДЕ**

*Мухамадиев Д.Б.¹, Бәзілжан М.А.², Сатемирова Д.А.³, Сыздықов С.К.⁴

*^{1,2,3,4} Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада қазіргі қазақ прозасының белгілі өкілдерінің бірі Қанат Әбілқайырдың прозасы тәуелсіздік кезеңіндегі қазақ әдебиетінің жаңару үдерісімен тығыз байланыста қарастырылады. Мәтін құрылымындағы әлеуметтік-психологиялық талдау мен фрагментарлық баяндау тәсілдерінің қолданысы сараланады. Зерттеудің мақсаты – Қ.Әбілқайырдың «Жынды» хикаятындағы тақырыптық-идеялық бағдарларды, нарративтік құрылымды, психологиялық баяндауды, хронотоптық ұйымдасуды, көркемдік деталь мен мистикалық элементтердің қызметін анықтау және олардың қазіргі қазақ прозасындағы көркемдік ізденістермен сабақтастығын бағамдау. Зерттеуде герменевтикалық, нарратологиялық, дискурстық және құрылымдық-семиотикалық талдау әдістері қолданылып, олардың әрқайсысы нақты мәтіндік үзінділер арқылы тұжырымдалады. Талдау нәтижесінде «Жынды» хикаятында қорқыныш, жалғыздық, белгісіздік және өлім мотивтері кейіпкердің психологиялық әлемін ғана емес, баяндау құрылымы мен кеңістіктік ұйымдасуды да қалыптастыратыны анықталды. Нарративтік фокализация кейіпкердің субъективті қабылдауын алдыңғы қатарға шығарып, шынайылық пен елес арасындағы шекараны көмескілейді. Осы белгілер XXI ғасырдағы қазақ прозасына тән антропоцентристік, психологиялық және поэтикалық көркемдік ізденістердің бір көрінісі ретінде бағаланады.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы – «Жынды» хикаятындағы реалистік, психологиялық және мистикалық поэтиканың өзара сабақтастығын, кейіпкер санасының фрагментарлық берілуін және көркемдік детальдардың семиотикалық жүктемесін кешенді түрде айқындауында. Нарратологиялық талдау баяндау фокусы мен субъективті қабылдаудың ұйымдасуын, герменевтикалық талдау кейіпкердің ішкі әлемі мен өмір-өлім мәселесінің астарлы мағынасын, дискурстық талдау диалог пен дыбыстық қайталаулардың қызметін, құрылымдық-семиотикалық талдау деталь мен кеңістік белгілерінің көркемдік мәнін ашуға мүмкіндік берді.

Зерттеу нәтижесінде «Жынды» хикаятында қорқыныш, жалғыздық, белгісіздік және өлім тақырыптары кейіпкердің психологиялық әлемін ғана емес, шығарманың баяндау құрылымы мен кеңістіктік ұйымдасуын да айқындайтыны анықталды. Реалистік әлеуметтік-психологиялық баяндау елес, Елес-қыз, белгісіздыбыстәрізді мистикалық элементтермен сабақтасып, мәтіндегі шынайылық пен субъективті елестің шекарасын көмескілейді. Бұл белгілер ХХІ ғасырдағы қазақ прозасына тән антропоцентристік және психологиялық көркемдік ізденістердің бір көрінісі ретінде бағаланады.

Жұмыстың тұжырымдарын «Қазіргі қазақ әдебиеті», «Әдебиет теориясы» тәрізді арнайы пәндерде, курстар, семинарларда, әдеби талдау, ғылыми зерттеу жұмыстарында пайдалануға болады.

Тірек сөздер: нарратология, хронотоп, фокализация, дискурс, поэтика, нарративтік құрылым, психологиялық баяндау, көркемдік деталь, мистикалық элемент, ХХІ ғасырдағы қазақ прозасы

Кіріспе

Қазіргі қазақ әдебиеті тәуелсіздік кезеңінен бастап мазмұндық, құрылымдық және эстетикалық тұрғыдан сапалық өзгерістерді бастан өткізіп келеді. Әсіресе проза жанры қоғамдық-әлеуметтік трансформацияларға жедел үн қатып, ұлттық болмыстың жаңа қырларын, жаһандану жағдайындағы рухани ізденістерді, тұлғаның ішкі әлеміндегі дағдарыстар мен құндылықтық қайта бағдарлануларды бейнелеудің тың тәсілдерін қалыптастырды. ХХ ғасырдың соңғы ширегі мен ХХІ ғасырдың алғашқы онжылдықтарында әдеби үдерісте дәстүрлі реализммен қатар модернистік және постмодернистік поэтика элементтері белсенді қолданысқа еніп, көркем мәтін құрылымында интертекстуалдық, ирониялық, фрагментарлық сипаттар күшейді. Осы үдерістер аясында жаңа көркемдік парадигма қалыптасып, авторлық баяндау стратегиялары мен кейіпкер типологиясы түбегейлі жаңғыра бастады.

Осы тұрғыдан алғанда, қазіргі қазақ прозасының жаңа көркемдік ізденістерін нақты мәтін арқылы бағамдау үшін Қанат Әбілқайырдың «Жынды» хикаяты назар аударуға лайық. Хикаятта дәстүрлі психологиялық баяндау тәсілдері елес, белгісіздік, дыбыстық қайталау, фрагментарлық қабылдау тәрізді поэтикалық амалдармен сабақтасады. Кейіпкердің ішкі әлемі, қорқынышы мен өткенді еске алуы сыртқы кеңістікпен астасып, мәтіннің көркемдік құрылымын айқындайды. Сондықтан бұл шығарма бір жағынан жеке тұлғаның психологиялық күйін, екінші жағынан қазіргі қазақ прозасындағы баяндау мен поэтикалық ізденістерді қатар қарастыруға мүмкіндік береді.

Зерттеу тақырыбының өзектілігі – ХХІ ғасырдағы қазақ прозасының көркемдік өзгерістерін нақты көркем мәтін негізінде кешенді түрде

талдау қажеттілігімен айқындалады. Әдебиеттануда қазіргі прозаның психологиялық тереңдігі, нарративтік құрылымы, хронотоптық ұйымдасуы және мистикалық поэтикасы өзекті мәселелердің қатарында. Алайда «Жынды» хикаятындағы осы белгілердің бір-бірімен байланысы, әсіресе кейіпкер психологиясын, баяндау жүйесін, кеңістік пен көркем детальды ұйымдастырудағы қызметі тұтас жүйе ретінде арнайы саралауды қажет етеді. Сондықтан аталған мәселені ғылыми тұрғыдан талдау қазіргі әдебиеттанудың теориялық-әдіснамалық сұраныстарымен сабақтас.

Зерттеудің мақсаты – Қанат Әбілқайырдың «Жынды» хикаятындағы көркемдік ізденістерді талдау және осы мәтін негізінде XXI ғасырдағы қазақ прозасына тән нарративтік, психологиялық, хронотоптық және көркемдік-семиотикалық ерекшеліктерді айқындау.

Осы мақсатқа жету үшін мынадай міндеттер қойылды:

- «Жынды» хикаятының тақырыптық-идеялық бағдарларын анықтау;
- хикаяттағы баяндаушы позициясы мен нарративтік құрылым ерекшеліктерін саралау;
- кейіпкердің ішкі психологиялық күйін, қорқыныш, жалғыздық және өмір мен өлім мәселелерінің көркемдік берілуін талдау;
- шығармадағы кеңістік пен уақыттың хронотоптық ұйымдасуын айқындау;
- көркем деталь, символ, метафора және дыбыстық қайталаулардың мәтіндегі семиотикалық қызметін көрсету;
- хикаяттағы реалистік, психологиялық және мистикалық поэтиканың сабақтастығын анықтау;
- анықталған көркемдік белгілерді XXI ғасырдағы қазақ прозасының жаңа көркемдік ізденістері контекстінде бағамдау.
- «Жынды» хикаятының тақырыптық-идеялық бағдарларын анықтау;
- хикаяттағы баяндаушы позициясы мен нарративтік құрылым ерекшеліктерін, соның ішінде фокализация мен субъективті қабылдаудың берілу тәсілдерін саралау;
- мәтіндегі фрагментарлық баяндау, естелік және елес элементтерінің көркемдік қызметін анықтау;
- кейіпкердің ішкі психологиялық күйін, қорқыныш, жалғыздық және өмір мен өлім мәселелерінің көркемдік берілуін талдау;
- хикаяттағы кеңістік пен уақыттың хронотоптық ұйымдасуын және оның кейіпкер психологиясымен байланысын көрсету;
- көркем деталь, символ, метафора және дыбыстық қайталаулардың мәтіндегі семиотикалық қызметін айқындап, реалистік, психологиялық және мистикалық поэтиканың сабақтастығын бағамдау.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы – «Жынды» хикаятындағы көркемдік жүйенің бірнеше деңгейін өзара сабақтастықта қарастыруында. Мақалада

нарративтік фокализация, психологиялық баяндау, хронотоп, көркем деталь және мистикалық поэтика нақты мәтіндік үзінділер негізінде талданып, олардың кейіпкердің ішкі әлемін ашудағы және шығарма құрылымын ұйымдастырудағы қызметі айқындалады. Осы арқылы хикаяттағы реалистік және мистикалық бастаулардың психологиялық баяндау аясында тоғысуы көрсетіледі.

Осылайша, зерттеу бір ғана шығарма материалын шектеулі мысал ретінде емес, ХХІ ғасырдағы қазақ прозасының көркемдік ізденістерін нақты мәтіндік деңгейде тануға мүмкіндік беретін нысан ретінде қарастырады. Мақала нәтижелері қазіргі прозадағы адам санасын бейнелеу, баяндау құрылымын жаңғырту және реалистік пен мистикалық поэтиканың сабақтастығын зерделеу мәселелерін нақтылауға мүмкіндік береді.

Материалдар мен әдістердің сипаттамасы

Зерттеу жұмысының негізгі нысаны – Қанат Әбілқайырдың «Жынды» хикаяты. Зерттеу нысаны ретінде осы хикаяттың мәтіні алынды. Мақалада шығармадағы нарративтік құрылым, кейіпкердің ішкі психологиялық күйі, кеңістік пен уақыттың ұйымдасуы, көркем детальдар, диалогтар, дыбыстық қайталаулар және мистикалық элементтер нақты мәтіндік үзінділер негізінде жүйелі түрде талданады.

Зерттеудің теориялық-әдіснамалық негізін қазіргі әдебиеттану ғылымындағы нарратология, постмодернистік поэтика және мәтін теориясына қатысты еңбектер құрайды. Атап айтқанда, М.М. Бахтиннің хронотоп және полифония теориясы туралы тұжырымдары [1], Ю.Кристеваның интертекстуалдық концепциясы [2], Ж. Дерриданың деконструкция әдісі [3], Р. Барттың мәтін семиотикасына қатысты еңбектері әдіснамалық бағдар ретінде алынды [4, 53-б.].

Отандық әдебиет зерттеуші ғалымдар З.Қабдолов, Р.Нұрғали, Ш.Елеукеновтің қазіргі әдеби үдеріс мәселелеріне арналған еңбектері, Б.Майтановтың көркем шығармадағы психологиялық талдау мәселелерін қарастырған зерттеулері және Т.Кәкішевтің әдеби сынға қатысты ғылыми еңбектері әдіснамалық негіз ретінде басшылыққа алынды. Сонымен қатар тәуелсіздік кезеңіндегі қазақ прозасының даму бағыттарын қарастырған ғылыми мақалалар мен монографиялар салыстырмалы талдау үшін негізге алынды.

Зерттеудің әдіснамалық негізін герменевтикалық, нарратологиялық, дискурстық және құрылымдық-семиотикалық талдау қағидаттары құрайды. Әдістердің әрқайсысы мақаладағы нақты мәтіндік материалға қатысты қолданылып, бірін-бірі толықтыратын талдау жүйесі ретінде ұйымдастырылды.

Біріншіден, герменевтикалық талдау кейіпкердің ішкі психологиялық күйін, қорқыныш, жалғыздық, өмір мен өлім туралы ойлардың астарлы мағынасын ашуға бағытталды. Бұл әдіс *«Өлім. Не деген қорқынышты еді? Мынау жатқан жері көрге ұқсап кетті»* [5, 38-б.], – деген үзінділердегі психологиялық және символдық мағыналарды контекст арқылы пайымдауға мүмкіндік береді [6, 74-б.].

Екіншіден, нарратологиялық талдау баяндау фокусын, оқиғаның кейіпкердің субъективті қабылдауы арқылы берілуін, уақыттық ауысулар мен фрагментарлық баяндаудың қызметін анықтауға бағытталды. Мәселен, *«Нұрлан түнімен мазасызданып шықты... Әлдебір елес бөлмені аралап, кезіп жүрген секілді»* [5, 36-б.], – деген үзіндіде оқиға сыртқы бақылаушыдан гөрі кейіпкердің қабылдауына жақындатылып беріледі.

Үшіншіден, дискурстық талдау диалогтардың, сөйлеу актілерінің және дыбыстық қайталаулардың кейіпкерлер арасындағы әлеуметтік-психологиялық қатынасты қалыптастырудағы қызметін айқындауға бағытталды. *«Мен қорықпаймын!»* [5, 49-б.], – деді Нұрлан деген реплика мен оған берілген жауап кейіпкердің өзін-өзі сендіруі мен қорқыныш дискурсының арақатынасын танытады.

Төртіншіден, құрылымдық-семиотикалық талдау көркем детальдардың, символдардың, метафоралық бейнелердің және «бөлме – ауыл – өзен» тәрізді кеңістіктік белгілердің мәтіндегі мағыналық қызметін анықтауға мүмкіндік берді. Бұл тәсіл ақ көйлек, ай сәулесі, қараңғы бөлме, өзеннің гүрілі сияқты детальдардың кейіпкердің психологиялық күйін ұйымдастырудағы рөлін ашуға бағытталды.

Зерттеуде герменевтикалық, нарратологиялық, дискурстық және құрылымдық-семиотикалық талдау әдістері кешенді түрде қолданылды. Герменевтикалық тәсіл кейіпкердің ішкі психологиялық күйі мен мәтіннің астарлы мағыналарын ашуға; нарратологиялық тәсіл баяндаушы позициясын, фокализацияны, уақыттық ұйымдасуды және оқиғаның берілу стратегиясын анықтауға; дискурстық талдау кейіпкерлер арасындағы тілдік және әлеуметтік-психологиялық қатынастарды саралауға; құрылымдық-семиотикалық тәсіл көркем детальдар, символдар мен кеңістіктік белгілердің қызметін айқындауға бағытталды. Әдістердің қолданылуы талдау бөлімдерінде нақты мәтіндік үзінділер арқылы дәйектелді.

Осылайша, зерттеу әдістері өзара сабақтас жүйе құрап, «Жынды» хикаятының көркемдік құрылымын әр деңгейде тануға мүмкіндік береді. Герменевтикалық талдау – мағынаны, нарратологиялық талдау – баяндау тәсілін, дискурстық талдау – тілдік-қатысымдық ұйымдасуды, құрылымдық-семиотикалық талдау – деталь мен кеңістіктің көркемдік қызметін ашады.

Нәтижелер және талқылау

Әдебиеттанудағы герменевтикалық әдістің ерекшелігі осында көрініс табады. Герменевтика (грек тілінен аударғанда «түсіндіру») – мәтінді интерпретациялау теориясы және оның мәнін түсіну ғылымы болып табылады. Қазіргі заманғы батыс әдебиеттану саласындағы әдебиет теориясының негізгі құрылымын зерттеуде герменевтика әдісі маңызды құрал ретінде кеңінен қолданылады. Герменевтиканың шығу тегі ежелгі грек мифологиясына барып тіреледі [6, 82-б.]. Қазіргі кезеңде герменевтика гуманитарлық ғылымдардың зерттеу әдісі ретінде бағаланып жүр. Тарихи деректерге сүйенсек, филологиялық әдістер арқылы әдеби шығармаларды талдау кезінде герменевтиканың рөлі елеулі болып келеді.

Герменевтикалық әдістің даму тарихы екі үлкен кезеңге бөлінеді. Біріншісі, дәстүрлі классикалық кезең, екіншісі, қазіргі әдебиеттанулық герменевтика. Дәстүрлі филологиялық герменевтика мен қазіргі әдебиеттанулық герменевтиканың арасындағы шекараны Вильгельм Дильтей мен Георг Гадамер сияқты философ ғалымдар айқындап берген. Түсіну процесінде «тарихи аралық», «тарихи көзқарас» сияқты категориялар негізгі фактор ретінде қарастырылады. Әдеби герменевтикада өнер туындысын жеке тұлға дүниесі тұрғысынан қарастыру мүмкін емес. Өнер туындысы дәстүрлі мәдениеттің нақты материалдық жағдайында пайда болғандықтан, оны сол мәдени контекстінде түсіну қажет деп саналады [6, 88-б.].

Бұл ұстанымдардың біртұтас тұжырымдамасы зерттеу барысында нақты дәлелдерге сүйенуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар статистикалық мәліметтер, ақпараттық теория, математика және логика әдістері де қолданылуы мүмкін. Философиядағыдай, әдебиетте де герменевтика түсіну ғылымы ретінде қарастырылады. Оның басты функциясы – өнер туындысының, әсіресе сөз өнерінің шынайы көркемдік мәнін ашып көрсету.

Герменевтика әдісі шығарманың мәнін, кейіпкерлердің психологиясын, оқиға құрылымын, эмоциялық және символикалық реңін терең түсінуге бағытталады.

Жазушының «Жынды» хикаятына талдау жасап көрейік:

Нұрланның психологиялық күйі:

Үзіндіде Нұрлан түні бойы мазасызданады. Оның ұйқысы бұзылып, қорқыныш пен белгісіздік сезімдері үстемдік етеді. Бұл күй кейіпкердің ішкі жан-дүниесін, оның қорқыныштарын, балалардағы беймәлім үрейді көрсетеді. Көрінбейтін «елестердің» болуы Нұрланның психологиялық тұрғыдағы сезімін күшейтіп, оның санасындағы белгісіздік пен ішкі шиеленісті бейнелейді.

Нұрланның қорқынышы мен ішкі күйзелісі:

Мәтінде басты кейіпкердің ішкі күйі детальды бейнеленген:

«Нұрлан түнімен мазасызданып шықты. Ұйықтады ма, ұйықтамады ма, белгісіз... Әлдебір елес бөлмені аралап, кезіп жүрген секілді» [5, 36-б.].

Бұл үзінді кейіпкердің психологиялық жағдайын ғана сипаттап қоймай, баяндау фокусының Нұрланның субъективті қабылдауына жақындағанын көрсетеді. «Ұйықтады ма, ұйықтамады ма, белгісіз» деген құрылым кейіпкердің санасындағы тұрақсыздықты берсе, «секілді» модальдық тұлғасы елестің объективті шындық екендігін түпкілікті бекітпей, белгісіздік әсерін күшейтеді. Герменевтикалық тұрғыдан бұл қорқыныш пен белгісіздіктің астарлы мағынасын ашатын тәсіл. Нарратологиялық тұрғыдан – оқиғаның кейіпкер санасы арқылы фокусталуын қамтамасыз ететін амал. Демек, осы бір үзіндіде екі әдіс те нақты мәтіндік материал арқылы өзара тоғысады.

Өмір мен өлім тақырыбы:

«Өлім. Не деген қорқынышты еді? Мынау жатқан жері көрге ұқсап кетті. Қараңғы түнек – қабір...» [5, 38-б.].

Мұнда өлім мен қорқыныш тақырыбына психологиялық акцент жасалған. Герменевтикалық талдау арқылы бұл автордың адам өміріндегі қорқыныш пен белгісіздік сезімін ашуға тырысқанын байқауға болады.

Эмоциялық контраст:

«Қыз Нұрланның қолынан шап беріп ұстай алды. Тартып алмақ еді, шамасы келмеді. Нәзік саусақтар шырмауықтай шырмала қалыпты. «Мұның қандай ойы бар екен?» деп ойлады. Қандай ойы бар?...» [5, 66-б.].

«Кұшағына түнде Елес-қыз енген еді. Оянганда Елес-әйел жылап жатты. Жұбатар еді. Тілі әлі күрмеулі екен...» [5, 66-б.].

Нұрлан мен елес қыз арасындағы көрініс қорқыныш пен ыстық сезімнің, үрей мен жақындықтың қатар көрінуімен ерекшеленеді. Мұнда автор контраст арқылы кейіпкерлер сезімінің күрделілігін көрсетеді. Елестің бейнесі ертегі-періштелік сипатта, бірақ Нұрланның қорқынышы мен қызығушылығы арасындағы кернеу эмоциялық толқынысты арттырады.

Символикалық мән:

«Шашын кескен, аласа бойлы, қарақат көзді сұлу қыз жылап тұр. Әппақ көйлегі өзіне құйып қойғандай екен. Аяғында ұзын өкшелі туфли. Артқа шегіншектей беріп еді, сүрініп кетті. Терезеден түскен айдың сәулесі қыздың өңін шырайландыра түсті. Ғайыптан келген періштеге құмарта қарады...» [5, 36-37-бб.].

Қыздың ақ көйлек киюі, қарақат көздері, ай сәулесі және қараңғы бөлме сияқты детальдар бір-бірімен қарама-қарсы визуалдық қатар құрайды. Ақ көйлек дәстүрлі тазалық пен сұлулық мағынасын аңғартқанымен, оның түнгі қараңғы кеңістікте көрінуі осы мағынаны белгісіздікпен күрделендіреді. «Періште» бейнесінің елес сипатымен қатар берілуі де нақты мен ирреалдың шекарасын көмескілейді. Сондықтан бұл детальдар тек портреттік қызмет

атқармай, кейіпкердің үрейі мен қызығушылығын қатар ұйымдастыратын семиотикалық белгілер ретінде көрінеді. Бұл тұста көркем детальдардың қызметі де назар аудартады. Ақ көйлек, ай сәулесі, қараңғы кеңістік және қыздың портреттік белгілері бір-бірімен қарама-қарсы визуалдық қатар құрып, Елес-қыз бейнесінің әрі тартымды, әрі түсініксіз сипат алуына жағдай жасайды. Ақ түс дәстүрлі тазалық ұғымымен сабақтасқанымен, оның қараңғы кеңістікте көрінуі бұл мағынаны психологиялық белгісіздікпен күрделендіреді. Сондықтан деталь тек сыртқы портреттік қызмет атқармай, кейіпкер санасындағы үрей мен қызығушылықтың қатар жүруін ұйымдастыратын семиотикалық құралға айналады.

«...Моп-момақан ауыл. Қаймағы бұзылмаған қазақы орта. Мазасыз масасы да, «ыз» еткен шыбыны да жоқ. Тек шекара бойындағы өзеннің гүрілі ғана тыныштықтың көйлегін дар-дар жыртады. Ерменнің иісі танауыңды қытықтайды...» [5, 47-б].

Үзіндіде кейіпкерлердің бала кезіндегі естеліктері, ауыл ортасы, отбасы мүшелері мен достарының әрекеттері баяндалады. Бұл материал қазіргі психологиялық күйді өткен уақытпен байланыстырады. Хронотоптық тұрғыдан «моп-момақан ауыл» қауіпсіздік пен балалық шақтың кеңістігін білдірсе, түнгі бөлме кейіпкердің қорқынышы мен белгісіздігін қоюлататын жабық кеңістік қызметін атқарады. Ал «шекара бойындағы өзеннің гүрілі» осы екі күйдің арасындағы өтпелі кеңістікті аңғартады. Осылайша «бөлме – ауыл – өзен» кеңістіктік моделі кейіпкердің ішкі қозғалысымен қатар өрбіп, қазіргі үрей мен өткеннің тыныштығын қарама-қарсы қояды.

Шығармашылық әдістері:

«Әйтеуір, бір сықыр маза бермеді. Әлдебір елес бөлмені аралап, кезіп жүрген секілді. Көрпені қымтанып алып, көз шырымын алмақшы еді, онысынан да түк өнбеді. Керісінше, байғұс баланы бағанағы елес алқымынан алып, тынысын тарылта, қылғындыра түсетін сияқты. Дем жетпей барады...» [5, 36-б].

Автор сипаттау арқылы кейіпкердің ішкі жан дүниесін нақты көрсетеді: тыныс алу, жүрек соғысы, дененің қозғалысы – бұлар оқырманға Нұрланның үрейін сездіру үшін қолданылады. Бұл герменевтикалық тәсілмен кейіпкерді оқу арқылы оның психологиясын түсінуге мүмкіндік береді.

Герменевтикалық талдау бойынша, үзіндіде автор оқырманды Нұрланның ішкі әлеміне енгізеді. Кейіпкердің сезімдері, қорқынышы, еркіндігі мен бала кезіндегі естеліктері біртұтас көріністе суреттеліп, эмоциялық әсермен берілген. Шығармадағы символдар мен метафоралар – адамның ішкі жан дүниесін, қорқыныш пен қызығушылық арасындағы күрделі психологиялық күйді ашуға қызмет етеді.

Хикаяттағы елес, елес-қыз, белгісіз дыбыс және өлім туралы қайталанатын ойлар мистикалық поэтиканың элементтері ретінде көрінеді. Алайда олар реалистік баяндауды толық ығыстырмайды. Керісінше, кейіпкердің психологиялық қабылдауымен астасып, шынайы оқиға мен субъективті елестің арасындағы шекараны көмескілейді. Бұл екіұдайлық мәтіннің көркемдік кернеуін күшейтіп, оқырманды оқиғаны сыртқы фабуладан гөрі кейіпкер санасының ішкі қозғалысы арқылы қабылдауға жетелейді. Демек, мистикалық сипат мұнда дербес фантастикалық әлем жасаудан гөрі психологиялық шындықты тереңдететін көркемдік механизм қызметін атқарады.

Дискурс – белгілі бір әлеуметтік, мәдени және тарихи кеңістікте жүзеге асатын мағыналы тілдік әрекет. Ол тек ауызша және жазбаша мәтін ғана емес, сол мәтінді тудыратын жағдай, мақсат, қатысушылар және олардың өзара ықпалы арқылы қалыптасатын күрделі коммуникациялық үдеріс [7, 44-б.].

Нарратив ұғымы көркем мәтіндегі оқиғаның баяндалу тәсілін, оқиға мен оны баяндау арасындағы қатынасты және баяндаушының позициясын зерделеуге мүмкіндік береді. «Нарратив» термині латынның «narrare» – «баяндау», «әңгімелеу» ұғымын береді. Нарратология ғылымы алғашында риторика мен миф зерттеулері аясында қалыптасқанымен, XX ғасырдың екінші жартысында, әсіресе 1970 жылдардан бастап, Постмодерн дәуірінде кеңінен қолданысқа еніп, постмодернистік және структуралистік-постструктуралистік әдебиеттану аясында көркем мәтіндегі оқиға, баяндаушы, фокализация, уақыт пен кеңістік сияқты категорияларды жүйелі зерттейтін теориялық-әдіснамалық бағыт ретінде орнықты [8, 378-б.]. Осы тұрғыдан алғанда, нарративті тек оқиғаны баяндау формасы ретінде емес, көркемдік мағынаны ұйымдастыратын құрылым ретінде қарастыру маңызды. «Жынды» хикаятындағы нарративтік құрылымды талдау кейіпкердің субъективті қабылдауы, психологиялық ракурсы, фокализациясы және психологиялық уақыт пен кеңістіктің ұйымдасу ерекшеліктері арқылы жасалатын көркемдік мағынаны анықтауға мүмкіндік береді.

Дискурс талдау теориясы немесе дискурсология ғылымының негізгі зерттеу нысанына қатысты анықтамалар көптүрлі болып келеді. Ғылыми деректер бойынша, дискурс ұғымына берілген анықтамалардың жалпы саны шамамен 300-ге жуық. Бұл әртүрлілікті біз аталған сала пәнаралық сипатта дамығанымен байланыстырамыз. Д. Кэмеронның пікірінше, дискурс талдаудың негізгі мәселелері антропология, философия, әлеуметтану және лингвистика салаларымен тығыз байланысты қарастырылады [9, 11-б.].

Дискурс-талдау лингвистикадан тілдің құрылымы мен тілдік формациялардың қолданылу заңдылықтарын зерттеу аспектілерін алған.

Әлеуметтік лингвистиканың өкілі У. Лабов дискурс-талдаудың негізгі міндеті ретінде «Бір сөйлемнің екінші сөйлемнен заңды және рационалды түрде туындауын көрсету» мәселесін қарастырады [10, 299-б.]. Басқаша айтқанда, сөз белгілі бір ережелерге сай айтылуы тиіс. Тілдік қарым-қатынасқа қатысушылардың интеракциялық әрекеті осы заңдылықтарды ашуға мүмкіндік береді, бұл мәселені интеракциялық әлеуметтік лингвистика өз нысанына алады [11, 65-б.].

Осы айтылғандардан дискурс ұғымының әртүрлі анықталуы оның әр ғылыми бағыттан қарастырылуымен байланысты екенін байқауға болады. Тіпті бір ғылыми бағыт ішінде де дискурстың түрліше сипатталатыны байқалады.

Дискурстық талдау әдісі — мәтіндегі тілдік құрылымдарды, сөйлеу актілерін, диалогтарды және авторлық тәсілдерді қарастырады.

Диалог арқылы кейіпкер сезімін көрсету:

– «Мен қорықпаймын!» – деді Нұрлан.

– «Қорықсаң... Қорықпасаң, нан ұрсын деші...» – деді Әли [5, 49-б.].

Бұл диалог кейіпкерлер арасындағы әлеуметтік және психологиялық қатынасты ашады. «Мен қорықпаймын!» деген қысқа реплика Нұрланның өзін-өзі сендіруге ұмтылысын білдірсе, Әлидің жауабы қорқыныш ұғымын қайта өзектендіріп, кейіпкердің батылдығына күмән тудырады. Дискурстық талдау тұрғысынан сөйлеу актілерінің өзара қатынасы кейіпкерлердің психологиялық позициясын ғана емес, олардың бір-біріне ықпал ету механизмін де танытады. Осылайша диалог хикаяттағы қорқыныш дискурсын қалыптастыратын тілдік құралға айналады.

Мәтіндегі қайталанатын сөздер мен дыбыстардың әсері:

«Пыс-пыс. Пыс-пыс. Демалып жатыр. Дәл қасында. Анық естіді...» [5, 36-б.]. Бұл сөйлемдегі: «Пыс-пыс. Пыс-пыс. Демалып жатыр. Дәл қасында. Анық естіді» деген қайталау дыбысты жай фондық белгі емес, кейіпкердің үрейін ұйымдастыратын есту деталі деңгейіне көтереді. Қысқа әрі қайталамалы құрылым оқиғаның ырғағын баяулатып, оқырман назарын дыбыс шыққан кеңістікке шоғырландырады. Дискурстық тұрғыдан бұл қайталау қорқыныштың тілдік бейнесін жасайды, ал нарратологиялық тұрғыдан кейіпкердің қабылдауындағы дыбыстың шамадан тыс сезімталдықпен берілуін көрсетеді.

Көркем бейнелеу және сипаттау:

«Қарақат көзді қыздың ұйқысы қанып-ақ қалыпты. Күндегісінен ұзақ ұйықтаса керек...» [5, 35-б.].

Автор кейіпкердің сыртқы бейнесін сипаттау арқылы оқырманға эмоциялық тұрғыдан әсер етеді. Дискурстық талдау бойынша бұл мәтіннің визуалды және эмоциялық ықпалын қалыптастыратын тілдік құрылым болып табылады.

Мәтіндегі метафора мен символизм:

«Тас мүсінге жан бітіп, сөйлеп кететіндей әсер қалдырады...» [5, 44-б.].

Мұнда мүсін метафора арқылы кейіпкердің ішкі сезімін бейнелейді. Дискурстық талдау тілдік құралдардың мәнін ашуға мүмкіндік береді.

Жүргізілген талдаулардың өзара байланысы мынадан көрінеді: герменевтикалық талдау мәтіндегі психологиялық мағынаны ашса, нарратологиялық талдау сол мағынаның баяндау арқылы ұымдасуын, дискурстық талдау оның тілдік-қатысымдық берілуін, құрылымдық-семиотикалық талдау көркем детальдар мен кеңістіктік белгілердің қызметін айқындайды. Сондықтан бұл әдістер бір-бірін қайталамай, «Жынды» хикаятының көркемдік жүйесін әртүрлі деңгейде толықтырады.

Аталған әдістердің нәтижелері төмендегі кестеде нақты мәтіндік мысалдармен жинақталып, рецензенттік талапқа сәйкес әдіс пен нәтиже арасындағы тікелей байланыс көрсетілді.

Зерттеу барысында мәтіннен алынған нақты сөйлемдерге негізделген герменевтикалық, нарратологиялық, дискурстық және құрылымдық-семиотикалық талдау жүргізілді. Әрбір әдіс белгілі бір мәтіндік материалға қатысты қолданылып, оның нәтижесі төмендегі кестеде жинақталды.

Кесте әдістердің атауын ғана емес, нақты мысал мен сол мысалдан шығарылған ғылыми қорытындыны көрсету мақсатында берілді:

№	Талдау түрі	Мәтіндегі мысал сөйлем	Алынған нәтиже/қорытынды
1	Герменевтикалық	«Өлім. Не деген қорқынышты еді?...» [5, 38-б.].	Өлім мен қорқыныш ұғымдарының кейіпкердің психологиялық күйіндегі және шығармадағы символдық мағынасы айқындалды.
2	Нарратологиялық	«Нұрлан түнімен м а з а с ы з д а н ы п шықты...» [5, 36-б.].	Баяндау фокусының кейіпкердің субъективті қабылдауына жақындауы және соған байланысты белгісіздік әсерінің күшеюі анықталды.
3	Герменевтикалық-нарратологиялық	«Ұйықтады ма, ұйықтамады ма, белгісіз...» [5, 36-б.].	Ішкі уақыттың тұрақсыздығы мен психологиялық фрагментарлықтың баяндау құрылымы арқылы берілу ерекшелігі айқындалды.
4	Хронотоптық	«М о п - м о м а қ а н ауыл...» / «шекара бойындағы өзеннің гүрілі...» [5, 47-б.].	Ауыл, бөлме және өзен кеңістіктерінің кейіпкердің өткен және қазіргі психологиялық күйін байланыстыратын кеңістіктік модель түзетіні анықталды.

5	Құрылымдық-семиотикалық	«Әппақ көйлегі...», «айдың сәулесі...» [5, 36-37-бб.].	Көркемдік детальдардың тазалық, сұлулық, белгісіздік және ирреалдық мағыналарын тоғыстыратыны анықталды.
6	Мистикалық поэтика	«Әлдебір елес бөлмені аралап...», «Елес-қыз...» [5, 36-б.].	Мистикалық элементтердің психологиялық шындықты тереңдетіп, нақты мен елестің арасындағы шекараны көмескілейтіні анықталды.
7	Дискурстық	«— Мен қорықпаймын! — деді Нұрлан...» [5, 49-б.].	Диалогтың кейіпкердің өзін-өзі сендіру әрекеті мен әлеуметтік-психологиялық қысымды қатар танытатын қызметі айқындалды.
8	Дискурстық-нарратологиялық	«Пыс-пыс. Пыс-пыс...» [5, 36-б.].	Дыбыстық қайталаудың қорқыныш дискурсын күшейтіп, кейіпкердің қабылдау фокусын дыбысқа шоғырландыратыны анықталды.
9	Құрылымдық-семиотикалық	«Тас мүсінге жан бітіп, сөйлеп кететіндей...» [5, 44-б.].	Метафораның нақты заттық әлем мен кейіпкердің субъективті елесі арасындағы шекараны көркемдік тұрғыдан бұзатын қызметі айқындалды.

Кестеде берілген мәтіндік мысалдар қолданылған әдістердің нақты нәтижесін көрсетуге мүмкіндік береді. Герменевтикалық талдау арқылы кейіпкерлердің ішкі күйі, сезімдері және өмір мен өлімге қатынасының психологиялық әрі символдық мәні ашылды. Нарратологиялық талдау кейіпкердің субъективті қабылдауы, баяндау фокусы мен психологиялық уақыттың ұйымдасу ерекшеліктерін айқындады. Хронотоптық талдау «бөлме – ауыл – өзен» кеңістіктік моделінің кейіпкердің психологиялық күйімен байланысын көрсетті. Құрылымдық-семиотикалық талдау көркемдік детальдар мен метафоралардың мәтіндегі символдық қызметін анықтаса, мистикалық поэтикаға жасалған талдау нақты мен елес арасындағы шекараның көмескіленуін көрсетті. Ал дискурстық талдау диалог, дыбыстық қайталау және тілдік құралдардың кейіпкердің эмоциялық күйі мен психологиялық қатынастарын берудегі қызметін айқындады. Осылайша, кестеде көрсетілген нақты мәтіндік үзінділер әрбір талдау тәсілінің шығарма поэтикасын ашудағы нәтижесін дәлелдеуге қызмет етеді [12, 494-б.].

Қорытынды

Зерттеу нәтижесінде Қанат Әбілқайырдың «Жынды» хикаятындағы көркемдік жүйе кейіпкердің ішкі психологиялық әлемін, баяндау құрылымын, кеңістік пен уақыт ұйымдасуын және мистикалық элементтерді өзара

сабақтастықта қарастыру арқылы ашылатыны анықталды. Шығармадағы қорқыныш, белгісіздік, жалғыздық және өлім мотивтері жеке психологиялық күй ретінде ғана емес, баяндаудың құрылымдық ұйымдасуына ықпал ететін факторлар ретінде көрінеді.

Герменевтикалық талдау хикаяттағы психологиялық мағыналарды, нарратологиялық талдау баяндаушы позициясы мен фокализацияны, дискурстық талдау кейіпкерлер арасындағы тілдік және психологиялық қатынастарды, ал құрылымдық-семиотикалық талдау көркем детальдар мен кеңістіктік белгілердің қызметін айқындады. Осылайша мақалада қолданылған әдістер әдіснамалық бөлімде ғана декларация түрінде қалмай, нақты мәтіндік материалдарды талдау барысында іске асырылды.

Хикаяттағы «бөлме – ауыл – өзен» кеңістіктік моделі, ақ көйлек пен ай сәулесі сияқты көркем детальдар, белгісіз дыбыс пен Елес-қыз бейнесі реалистік, психологиялық және мистикалық баяндаудың тоғысуын көрсетеді. Нарративтік фокализация кейіпкердің субъективті қабылдауын алдыңғы қатарға шығарып, оқиға шындығы мен елестің арасындағы шекараны көмескілейді. Сонымен бірге алынған нәтижелерді Қанат Әбілқайырдың бүкіл шығармашылығына тікелей телуден гөрі, «Жынды» хикаятының нақты поэтикалық құрылымы негізінде бағалау ғылыми тұрғыдан орынды.

Осы мәтінде анықталған көркемдік белгілер ХХІ ғасырдағы қазақ прозасына тән антропоцентристік, психологиялық және поэтикалық ізденістердің бір көрінісі ретінде қарастырылады. Зерттеу нәтижелері қаламгер прозасын әрі қарай басқа шығармалары негізінде салыстырмалы түрде зерделеуге негіз бола алады.

ӘДЕБИЕТ

[1] Бахтин М. Проблемы поэтики Достоевского. – Москва: Художественная литература, 1975. – 501 б.

[2] Кристева Ю. Интертекстуальность: вопросы. – Париж: СЕП, 1980. – 256 с.

[3] Деррида Ж. О грамматологии. – Париж: Министр культуры Франции, 1967. – 424 с.

[4] Барт Р. Мифологии. – Париж : Éditions du Seuil, 1957. – 310 с.

[5] Әбілқайыр Қ. Көршінің қызы. – Алматы: Баспа-Сөз, 2022. – 261 б.

[6] Тодоров Т. Герменевтика искусства. – Париж: Галлимат, 1984. – 320 с.

[7] Фуко М. Дискурс и истина в области гуманитарных наук. – Париж: Коллеж де Франс, 1970. – 240 с.

[8] Kreiswirth M. Narrative Turn in the Humanities // Routledge Encyclopedia of Narrative Theory / ed. by D. Herman, M. Jahn, M.-L. Ryan. – London; New York: Routledge, 2005. – Pp. 377-382.

[9] Kenzhebaeva R.S. Kazakh literature and its brilliant representatives // *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*. – 2022. – № 1. – Vol.10 – Pp. 118-121.

[10] Labov W. *Language in the Inner City: Studies in the Black English Vernacular*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972. – 412 p.

[11] Bekpenbetova S., Satkenova Sh., Ibrayeva Z., Zholdybayev O., Yerzhanova S., Seyitova B. Intertextuality in modern Kazakh prose // *Journal of Ethnic and Cultural Studies*. – 2025. – No 1. – Vol.12. – Pp. 62-85. <http://dx.doi.org/10.29333/ejecs/2408>.

[12] Әділбекова Ж.Б. Мұхтар Әуезов пен Эрнест Хемингуэй прозасындағы көркемдік сабақтастық // Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ Хабаршысы. – 2025. – № 4. – Б. 493-508. <http://doi.org/10.48371/PHILS.2025.4.79.034>

REFERENCES

[1] Bahtin M. Problemy pojetiki Dostoevskogo [Problems of Dostoevsky's Poetics]. – Moskva: Hudozhestvennaja literatura, 1975. – 501 s. [in Russ.]

[2] Kristeva Ju. Intertekstualnost: voprosy [Intertextuality: Questions]. – Parizh: SEP, 1980. – 256 s. [in Russ.]

[3] Derrida Zh. O grammatologyi [On Grammatology]. – Parizh: Ministr kul'tury Francii, 1967. – 424 s. [in Russ.]

[4] Bart R. Mifologii [Mythologies]. – Parizh: Jeditons du Seuil, 1957. – 310 s. [in Russ.]

[5] Abilqajyr Q. Korshining qyzy [The Neighbor's Daughter]. – Almaty: Baspa-Soz, 2022. – 261 b. [in Kaz.]

[6] Todorov T. Germenevtika iskusstva [Hermeneutics of Art]. – Parizh: Gallimat, 1984. – 320 s. [in Russ.]

[7] Fuko M. Diskurs i istina v oblasti gumanitarnyh nauk [Discourse and Truth in the Humanities]. – Parizh: Kollezh de Frans, 1970. – 240 s. [in Russ.]

[8] Kreiswirth M. Narrative Turn in the Humanities // *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory* / ed. by D. Herman, M. Jahn, M.-L. Ryan. – London; New York: Routledge, 2005. – Pp. 377–382.

[9] Kenzhebaeva R.S. Kazakh literature and its brilliant representatives // *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*. – 2022. – № 1. – Vol.10 – B. 118-121. [in Kaz.]

[10] Labov W. *Language in the Inner City: Studies in the Black English Vernacular*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972. – 412 p.

[11] Bekpenbetova S., Satkenova Sh., Ibrayeva Z., Zholdybayev O., Yerzhanova S., Seyitova B. Intertextuality in modern Kazakh prose // *Journal of Ethnic and Cultural Studies*. – 2025. – No 1. – Vol.12. – Pp. 62–85. <http://dx.doi.org/10.29333/ejecs/2408>.

[12] Adilbekova Zh.B. Muhtar Auezov пен Ernest Hemingway je jprozasyndagy korkemdik sabaqtastyq [Artistic Kinship in the Prose of Mukhtar Auezov and Ernest Hemingway] // Abylaj han atyndagy QazHQzhanaATU Habarshysy. – 2025. – No 4. – Pp. 493–508. <http://dx.doi.org/10.29333/ejecs/2408>. [in Kaz.]

ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ПОИСКИ КАЗАХСКОЙ ПРОЗЫ XXI ВЕКА: НА МАТЕРИАЛЕ ПОВЕСТИ КАНАТА АБЫЛКАИРА «ЖЫНДЫ»

*Мухамадиев Д.Б.¹, Базилжан М.А.², Сатемирова Д.А.³, Сыздыков С.К.⁴

*^{1,2,3,4} Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье проза одного из известных представителей современной казахской прозы Каната Абылкаира рассматривается в тесной связи с процессами обновления казахской литературы периода независимости. Анализируются особенности применения социально-психологического анализа и фрагментарного повествования в структуре текста. Цель исследования – выявить тематико-идейные ориентиры, нарративную структуру, психологическое повествование, хронотопическую организацию, функции художественной детали и мистических элементов в повести К. Абылкаира «Жынды» («Безумный»), а также определить их связь с художественными поисками современной казахской прозы. В исследовании применяются герменевтический, нарратологический, дискурсивный и структурно-семиотический методы анализа, каждый из которых получает обоснование на основе конкретных текстовых фрагментов. В результате анализа установлено, что в повести «Жынды» мотивы страха, одиночества, неопределённости и смерти формируют не только психологический мир персонажа, но и структуру повествования и пространственную организацию произведения. Нарративная фокализация выдвигает на первый план субъективное восприятие персонажа, размывая границу между реальностью и иллюзией. Эти признаки оцениваются как одно из проявлений антропоцентристских, психологических и поэтических художественных поисков, характерных для казахской прозы XXI века.

Научная новизна исследования заключается в комплексном выявлении взаимосвязи реалистической, психологической и мистической поэтики в повести «Жынды», фрагментарной подачи сознания персонажа и семиотической нагрузки художественных деталей. Нарратологический анализ позволил раскрыть организацию фокуса повествования и субъективного восприятия, герменевтический анализ – скрытый смысл внутреннего мира персонажа и проблемы жизни и смерти, дискурсивный анализ – функции диалога и звуковых повторов, структурно-семиотический анализ – художественное значение детали и пространственных знаков.

В результате исследования установлено, что темы страха, одиночества, неопределённости и смерти в повести «Жынды» определяют не только психологический мир персонажа, но и повествовательную структуру, а также пространственную организацию произведения. Реалистическое социально-психологическое повествование переплетается с такими мистическими элементами, как призрак, Девушка-призрак, неизвестный звук, что размывает в тексте границу между реальностью и субъективной иллюзией. Данные признаки оцениваются как одно из проявлений антропоцентристских и психологических художественных поисков, свойственных казахской прозе XXI века.

Выводы работы могут быть использованы в таких специальных дисциплинах, как «Современная казахская литература», «Теория литературы», на курсах, семинарах, а также в литературоведческом анализе и научно-исследовательских работах.

Ключевые слова: нарратология, хронотоп, фокализация, дискурс, поэтика, нарративная структура, психологическое повествование, художественная деталь, мистический элемент, казахская проза XXI века

ARTISTIC EXPLORATIONS IN 21ST-CENTURY KAZAKH PROSE: BASED ON KANAT ABYLKAIYR'S NOVELLA "ZHYNDY"

*Mukhamadiyev D.B.¹, Bazilzhan M.A.², Satemirova D.A.³, Syzdykov S.K.⁴

*^{1,2,3,4} Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This article examines the prose of Kanat Abilkaiyr, one of the prominent representatives of contemporary Kazakh prose, in close relation to the processes of renewal in Kazakh literature during the period of independence. It analyzes the use of socio-psychological analysis and fragmented narration in the structure of the text. The aim of the study is to identify the thematic and ideological orientations, narrative structure, psychological narration, chronotopic organization, and the functions of artistic detail and mystical elements in K. Abilkaiyr's novella "Zhyndy" ("The Madman"), as well as to determine their connection with the artistic explorations of contemporary Kazakh prose. The study employs hermeneutic, narratological, discourse, and structural-semiotic methods of analysis, each substantiated through specific textual excerpts. The analysis revealed that in the novella "Zhyndy", the motifs of fear, loneliness, uncertainty, and death shape not only the character's psychological world but also the narrative structure and the spatial organization of the work. Narrative focalization foregrounds the character's subjective perception, blurring the boundary between reality and illusion. These features are assessed as one of the manifestations of the anthropocentric, psychological, and poetic artistic quests characteristic of 21st-century Kazakh prose.

The scientific novelty of the study lies in the comprehensive elucidation of the interconnection between realistic, psychological, and mystical poetics in the novella “Zhyndy”, the fragmentary presentation of the character’s consciousness, and the semiotic load of artistic details. Narratological analysis made it possible to reveal the organization of the narrative focus and subjective perception; hermeneutic analysis, the underlying meaning of the character’s inner world and the problem of life and death; discursive analysis, the functions of dialogue and sound repetitions; and structural-semiotic analysis, the artistic significance of detail and spatial markers.

The study established that the themes of fear, loneliness, uncertainty, and death in the novella “Zhyndy” determine not only the character’s psychological world but also the narrative structure and spatial organization of the work. The realistic socio-psychological narration is intertwined with mystical elements such as the ghost, the Ghost-girl, and an unknown sound, which blurs the boundary in the text between reality and subjective illusion. These features are assessed as one of the manifestations of the anthropocentric and psychological artistic quests characteristic of 21st-century Kazakh prose.

The conclusions of the work can be used in specialized disciplines such as “Contemporary Kazakh Literature” and “Literary Theory”, in courses and seminars, as well as in literary analysis and scholarly research work.

Keywords: narratology, chronotope, focalization, discourse, poetics, narrative structure, psychological narration, artistic detail, mystical element, 21st-century Kazakh prose

Мақала түсті / Статья поступила / Received: 15.06.2026.

Жариялауға қабылданды / Принята к публикации / Accepted: 25.09.2026.

Авторлар туралы ақпарат:

Мухамадиев Даурен Бақдаулетович – корреспондент-автор, филология ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Филология факультеті, академик С.Қирабаев атындағы қазақ әдебиеті және оқыту әдістемесі кафедрасы, Алматы қ., Қазақстан, <https://orcid.org/000-9-0004-9407-6088>. e-mail: dauren--77@mail.ru

Бәзілжан Мадина Амангелдіқызы – 1-курс магистранты, мамандығы «7M02301–Филология», Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Филология факультеті, академик С.Қирабаев атындағы қазақ әдебиеті және оқыту әдістемесі кафедрасы, Алматы қ., Қазақстан, <https://orcid.org/0009-0004-9630-710X>, e-mail: bazilzhan.madina@inbox.ru

Сатемирова Дарига Амантаевна – филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Филология факультеті, академик С.Қирабаев атындағы қазақ әдебиеті және оқыту әдістемесі кафедрасы, Алматы қ., Қазақстан, <https://orcid.org/0000-0002-3751-9987>, e-mail: dariga_sat@mail.ru,

Сыздықов Серикбол Кусаинович – PhD, аға оқытушы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Филология факультеті, академик С.Қирабаев атындағы қазақ әдебиеті және оқыту әдістемесі кафедрасы, Алматы қ., Қазақстан, <https://orcid.org/0000-0001-8444-6373>, e-mail: sake.sakebaev@mail.ru

Информация об авторах:

Мухамадиев Даурен Бакдаулетович – автор-корреспондент, кандидат филологических наук, старший преподаватель, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Факультет филологии, кафедра казахской литературы и методики преподавания имени академика С. Кирабаева, г. Алматы, Казахстан, <https://orcid.org/000-9-0004-9407-6088>, e-mail: dauren--77@mail.ru

Бәзілжан Мадина Амангелдіқызы – магистрант 1 курса, специальность «7M02301–Филология», Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Факультет филологии, кафедра казахской литературы и методики преподавания имени академика С. Кирабаева, г. Алматы, Казахстан, <https://orcid.org/0009-0004-9630-710X>, e-mail: bazilzhan.madina@inbox.ru

Сәтемирова Дарига Амантаевна – кандидат филологических наук, ассоциированный профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Факультет филологии, кафедра казахской литературы и методики преподавания имени академика С. Кирабаева, г. Алматы, Казахстан, <https://orcid.org/0000-0002-3751-9987>, e-mail: dariga_sat@mail.ru

Сыздықов Серикбол Кусаинович – PhD, старший преподаватель, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Факультет филологии, кафедра казахской литературы и методики преподавания имени академика С. Кирабаева, г. Алматы, Казахстан, <https://orcid.org/0000-0001-8444-6373>, e-mail: sake.sakebaev@mail.ru

Information about the authors:

Mukhamadiyev Dauren Bakdauletovich – corresponding author, Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer, Abai Kazakh National Pedagogical University, Faculty of Philology, Department of Kazakh Literature and Teaching Methodology named after Academician S. Kirabayev, Almaty, Kazakhstan, <https://orcid.org/000-9-0004-9407-6088>, e-mail: dauren--77@mail.ru

Bazilzhan Madina Amangeldikyzy – 1st year Master's student, specialty «7M02301–Philology», Abai Kazakh National Pedagogical University, Faculty of Philology, Department of Kazakh Literature and Teaching Methodology named after Academician S. Kirabayev, Almaty, Kazakhstan, <https://orcid.org/0009-0004-9630-710X>, e-mail: bazilzhan.madina@inbox.ru

Satemirowa Dariga Amantayevna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, Faculty of Philology, Department of Kazakh Literature and Teaching Methodology named after Academician S. Kirabayev, Almaty, Kazakhstan, <https://orcid.org/0000-0002-3751-9987>, e-mail: dariga_sat@mail.ru

Syzdykov Serikbol Kusainovich – PhD, Senior Lecturer, Abai Kazakh National Pedagogical University, Faculty of Philology, Department of Kazakh Literature and Teaching Methodology named after Academician S. Kirabayev, Almaty, Kazakhstan, <https://orcid.org/0000-0001-8444-6373>, e-mail: sake.sakebaev@mail.ru